

Tíz évvel ezelőtt ünnepelte a világ „Amerika felfedezésének” 500. évfordulóját – jórészt a szépítgetések és a dolgok ártalmatlan színben feltüntetésének orgiájával, de azért itt is, ott is találkozhattunk őszinte és önkritikus szembenézéssel.

Az erószakos uralkodás és a kizsákmányolás vörös fonálként húzódik végig a két amerikai kontinens ötszázöt éves történetén, mióta csak Kolumbusz partra lépett „Nyugat-Indiában”. A fehér hódítók brutális aranyéhsége sokszor változtatta arcát a nemzedékek során, megjelenési formái mindig alkalmazkodtak az újabb korokhoz. A déli latin kontinenst és lakóinak túlnyomó részét ma ugyanúgy kifosztják, és sosem élt annyi gyermek, nő, öreg, fekete, barna és fehér ember Észak- és Dél-Amerikában egy szélsőségesen igazságtalan gazdasági rendszer áldozataként nyomorban, mint manapság.

Hogy ne kelljen újabb ötszáz évet várni a következő szembenézésig önmagunkkal, érdemes ébren tartanunk az elmúlt 500 év történelmi tényeinek tudatát. Alábbi válogatásunk Eduardo Galeano háromkötetes, **Emlékezés a tűzre** c. kötetéből ezt a célt szolgálja.

Eduardo Galeano

Fájdalomkiáltások, hallgatás, ellenállás

Egy kontinens szenvedéstörténete

1492, GUANAHANI

Kolumbusz, a megérkezés

Térdre esik, sír, megcsókolja a földet. Tántorogva mozog, mert szinte egy hónapja nem, vagy csak alig aludt, kardjával vagdossa a faágakat. Aztán kitűzi lobogót. Térdén állva, szeméit az égre emelve, háromszor kimondja a spanyol uralkodópár, Izabella és Ferdinánd nevét. Oldalán Rodrigo de Escobeda, az írnok széles vonásokkal vezeti a jegyzőkönyvet.

Mától kezdve mindez a távoli királyi pár tulajdona: a koralltengerek, a homokfövenyek, a zöld moha borította sziklák, az erdők, a papagájok és ezek babérszínű emberek, akik még nem ismerik a ruhát, a bűnt és a pénzt, s akik zavartan figyelik az eseményeket. Luis de Torres a bennszülöttek számára héberre fordítja Kolumbusz kérdéseit: „Ismeritek-e a nagykán birodalmát?” „Honnan származik az arany, amit orrotokban és fületekben viseltek?” A mezítelen emberek tátott szájjal merednek rá, a tolmács pedig káldeusul próbál szerencsét, mert ezen a nyelven is ért egy keveset: „Arany? Templom? Paloták? Az összes királyok királya? Arany?” Majd sovány arab tudásával kísérletezik: „Japán? Kína? Arany?”

A tolmács kasztíliai nyelven kér elnézést Kolumbusztól. Kolumbusz genovaiul átkozódik, és az indiai nagykán elé hajítja latin nyelvű ajánlóleveleit.

A mezítelen emberek végig nézik a vörös hajú, fehér bőrű, pazar ruhákba és bársonyköpenybe öltözött idegen dühkitörését.

Hamarosan szétterjed a hír a szigeteken: „Gyertek, és nézzétek meg az égből jött férfiakat! Hozzatok magatokkal enni- és innivalót számukra!”

1493, BARCELONA

Egy dicsőséges nap

A kikiáltók trombitái szólnak. Zúgnak a harangok, a dobok diadalmasan dübörögnek.

Az „Indiából” éppen befutott admirális főlhág a kölépcsőkön, és a neki tapsoló, selyemtől csillogó udvaroncok között végigvonul a kárminpiros szőnyegen. A férfiú, aki beteljesítette a szentek és bölcsök próféciait, az emelvényhez ér. Kolumbusz letérdel, s megcsókolja a király és a királyné kezét.

Mögötte trófeái vonulnak be. A tálcákon szikráznak az aranydarabok, amelyeket Kolumbusz tükröcskéért és vö-

rös sapkákért cserélt be a tengerből nem rég felbukkant távoli kertekben. Ágakra és lombokra helyezve, díszmenetben különféle hulló- és kígyóbőrök vonulnak el, hátul pedig sírva és reszketve a sosem látott lények jönnek. Azok a kevesek, akik túléltek a megfázást, a kanyarót, valamint a keresztények ételeitől és bűzétől érzett undorukat. Már nem mezítelenek, mint voltak, amikor ahhoz a három karavellához közeledtek, amelyeken aztán foglyul ejtették őket. Meztelenségüket épp az imént fedték be nadrágokkal, finom ingekkel és papagájokkal, amelyeket a kezükre, a fejükre és a vállukra ültettek. A papagájok, amelyeket a heves viharok igencsak megkopasztottak az átkelés során, éppolyan nyomorúságosan festenek, mint a férfiak, akiket ülnek. A velük együtt elfogott nők és gyermekek közül senki sem maradt életben.

Bosszús sugdolózás fut végig a termen. Túl kevés az arany. Fekete bors, szerecsendió, szegfűszeg és gyömbérgyökér meg sehol. Szakállas sziréneket és farokkal rendelkező férfiakat sem hozott magával Kolumbusz, sem egy szemüeket, akiknek csak egy lábuk van, és olyan kicsik, hogy csak föl kell emelni őket, hogy az ember megvédje magát a perzselő Naptól.

1493, RÓMA

A pápa felosztja Amerikát

A Vatikán keleti illatokat árasztó félhomályában a pápa új bullát bocsát ki.

Rodrigo Borgia, egy valenciai a Xátiva nevű faluból, csak nem rég viseli a VI. Sándor nevet. Még egy év sem telt el attól a naptól számítva, amikor készpénzért megvásárolta hiányzó hét szavazatát a bíborosi kollégiumtól, és így a bíbort a fehér pápai hermelinpalástra cserélhette.

VI. Sándor pápa több órát szentel a búcsúcédulák árkalculációjára, mint a legszentebb Szentháromság misztériumáról folytatott elmélkedésre. Mindenki tudja, hogy leginkább a rövid miséket kedveli, kivéve azokat, amelyeket udvari bolondja, Gabriellino maszokban celebrál neki magánlakosztályában, és az is ismeretes mindenki előtt, hogy az új pápa képes eltéríteni az úrnapi körmenet útvonalát, hogy az egy szép asszony kilátója előtt vezessen el.

Es arra is képes, hogy darabokra tépje a világot, mint egy sült csirkét. A pápa felemeli kezét, és meghúzza a hártárt a földgömbön s az ismeretlen óceánon. Mindazt, amit ettől a vonaltól nyugatra fedeztek fel, vagy fognak még felfedezni, Isten helytartója örökre Kasztíliai Izabellának

és Aragóniai Ferdinándnak adja, illetve örökösöknek a spanyol trónon. Lelkükre köti, hogy jó és istenfélő, tanult, bölcs és tapasztalt férfiakat küldjenek a megtalált vagy még megtalálendő szigetekre és szárazföldekre, hogy a katolikus hitre és helyes erkölcsökre oktassák a bennszülötteket. Viszont a portugál koronát illeti mindaz, amit majd a határvonaltól keletre fedeznek fel.

Aggodalom és lelkesedés a szélfúttá vitorlák környékén: Andalúziában Kolumbusz második útjára készül, azokra vidékekre, ahol úgy terem az arany, mint szőlő a vesszőkön, s a sárkánykoponyák drágakövei csak rá várnak.

1495, SALAMANCA **Az első amerikai kölcsönszó**

Elio Antonio de Nebrija nyelvész itt adja ki spanyol-latin szótárát, s beleveszi az első amerikai-spanyol kölcsönszót: *canoá* = *egyetlen fából kivájt hajó*. Az új szó az Antillákról származik. Ilyen, egyetlen kapokfa-törzsből készített, vitorla nélküli bödöncsónakokból üdvözölték Kolumbusz Kristófot. Ilyen *canoákon*, kenukon eveztek hozzá a szigetekről a mezítelen, hosszú fekete hajú, vörössel tetovált testű emberek. A karavellákhoz húztak, édesvizet nyújtottak be, és aranyat cseréltek olyan fajtájú sárgaréz csengettyűkre, amelyek Kasztíliában egy maravedit érnek, vagyis nagyjából semmit.

1511, PUERTO RICO **A behatolók nem halhatatlanok**

Ponce de León kapitány három évvel korábban kötött ki egy karavellával Puerto Rico szigetén. Agüeynaba törzsfőnök megnyitotta előtte házát, enni és inni adott neki, megengedte, hogy válasszon lányai közül, és megmutatta neki azokat a folyókat, amelyekből az aranyat merítik. A nevét is neki ajándékozta. Ponce de León kapitány ettől fogva Agüeynabának nevezte magát, Agüeynaba viszont megkapta a konkvisztádor nevét.

Három nappal ezelőtt egy Salcedo nevű katona egyedül érkezett a Guauravo partjára. Az indiók felajánlkoztak, hogy vállukon viszik át. A folyó közepén azonban leejtették, és addig nyomták a meder aljára, amíg csak kapálózott. Aztán kirakták a fűre.

Salcedo felpuffadt, violaszínű húshólyaggá vált, amely – páncéljába szorítva és a férgektől szorongatva – hamar bomlik a napon. Az indiók befogják az orrukát, és megfigyelik őt. Biztonság kedvéért egy nap, egy éjjel a bocsánatát kérték. Most már nem éri meg. A dobok szétviszik a jó hírt: *A behatolók nem halhatatlanok*.

Reggel kitör a felkelés. Agüeynaba vezényli.

1511, YARA KELET-KUBÁBAN **Sokan megölik magukat**

Ezeket a szigeteket, a megaláztatás helyein, sokan önként mennek a halálba. Felakasztják vagy megmérgezik magukat és gyermekeiket. A hódítók nem tudják megakadályozni ezt a bosszút, de van rá magyarázatuk. Az indiánok, mondja Oviedo, „olyan vadak, hogy mindent köztulajdonnak tartanak, és természetüknél fogva lusták, szenvedélyeiknek hódolók s keveset dolgoznak... Közülük sokan pusztán időtöltésből, hogy ne kelljen dolgozniuk, méreggel kinyiffantották magukat, mások meg saját kezükkel kötötték fel magukat”.

Hatuey, a guahabai régió törzsfője nem követett el öngyilkosságot. Övéivel együtt kenun menekült el Haitiről, és Kelet-Kuba erdeiben meg barlangjaiban húzta meg magát. Ott rámutatott egy kosár aranyra, és így szól: „Ez a keresztények istene. Emiatt üldöznek minket. Emiatt kellett meghalniuk szüleinknek és testvéreinknek. Táncol-

junk neki valamit! Ha tetszik neki a táncunk, akkor ez az isten meg fogja parancsolni, hogy ne gyötörjenek minket tovább.”

Három hónappal később a spanyolok elfogják Hatueyt. Egy cölöphöz kötik. Mielőtt meggyújtánák a tüzet, amely majd szénné és hamuvá égeti őt, egy pap üdvösséget és örök békét ígér neki arra az esetre, ha megkeresztelkedik. A halálra szánt törzsfő megkérdezi: „A keresztények is ebbe a mennyországba jutnak?” A pap azt feleli: „Igen.” Hatuey a pokol mellett dönt, s a gyújtós sisteregni kezd.

1511, SANTO DOMINGO **Az első ellenkezés**

A faoszlopokból ácsolt és pálmalevelekkel fedett templomban Antonio de Montesinos domonkos szerzetes villámokat szór a szószékről, és elátkozza az indiánok kiirtását: „Milyen jogon és miféle igazságosság alapján tartjátok az indiánokat ilyen kegyetlen és ocsmány szolgaságban? Nem azért halnak meg, jobban mondvánem azért ölitek meg őket, hogy éjjel-nappal aranyat kaparjatok össze? Nem lenne-e kötelességetek, hogy úgy szeressétek őket, mint saját magatokat? Nem értitek ezt? Nem érzitek ezt?”

Montesinos ezután magasra emelt fejvel tör utat magának az elképedt tömegben. Haragos morgás tölti meg a teret.

Az Estremadurából származó parasztok és az andalúziai pásztorok ezzel nem számoltak. Álnéven és meghamisított előélettel néhány rozsdás muskétát aggattak magukra, és aranyhegyek meg meztelen hercegnők reményében, a jó szerencsére hagyatkozva keltek át az óceán másik partjára. Nekik másra van szükségük: engesztelő misére, hogy vigaszt és megbocsátást eszközöljön ki nekik, e kalandoroknak, akiket a sevillai katedrális lépcsőin ígéretekkel etettek be, a bolhák által agyoncsipkedett parancsnokoknak, akik sosem jártak csatában, és ezeknek az elítélt bűnözőknek, akik csak Amerika és a börtön, vagy éppen az akasztófa között választhattak.

„Montesinos? Ezt majd följelentjük Ferdinánd királynál! Ő majd kiutasítja innen!”

A hallgatóságnak csak egyetlen tagja hallgat zavarodottan. Kilenc évvel ezelőtt jött erre vidékre. Indiánok, aranybányák és termőföldek vannak a birtokában, nagy vagyont szerzett. Bartolomé de las Casas-nak hívják, és hamarosan az első lesz az Újvilágban felszentelt papok közül.

1514, PANAMA, SANTA MARIA DEL DARIÉN **Az Újvilág gyümölcsei iránti szerelem**

Épp az imént érkezvén meg, Gonzalo Fernández de Oviedo az Újvilág gyümölcseit kóstolgatja. A guavát messze jobbnak találja az almánál.

Az anon szép látványt nyújt, és csak úgy duzzad a lédús, fehér, hallatlanul lágy gyümölcshús, amelyből az ember annyit ehet, amennyit akar, nem árt, és nem fekszi meg a gyomorát.

A mamej annyira ízlik neki, hogy megnyalja az ujját; és igen jó az illata is. „Ennél jobb nincs”, véli Oviedo.

Amikor azonban beleharap a szapotillába, olyan aroma hatol az orrába, amellyel még a mosuszillat sem vetekszik. „A szapotilla a legjobb gyümölcs”, helyesbít. Ezután egy ananászt hámoz meg. Az arany színű ananásznak olyan az illata, amilyenről az őszibarack csak álmodhat, és képes étvágyat kelteni olyan embereken is, akik nem is emlékszenek már rá, mikor volt utoljára kedvük enni. Oviedo nem találja a szavakat, hogy megfelelő kifejezést adjon az ananász erényeinek. Az megörvendezteteti a szemét, az orrát, az ujját, a nyelvét. „Ez fölülmúlja mind”, hangzik az

ítélete, „ahogy a pávatoll ragyogása fölülmúlja minden más madártollét.”

1515, FLANDRIA, ANTWERPEN Utópia

A flandriai kikötőváros kocsmáiban csak úgy nyüzsögnek az Újvilágból jött kalandorok. Az egyik nyári estén Sir Thomas More – valóságosan vagy csak fantáziájában – a rakpartokon megismerkedik Raphael Windmacherrel, egyik matrózával annak az Amerigo Vespuccinak, aki az amerikai partoknál állítólag felfedezte Utópia szigetét.

A hajós arról számolhat be, hogy Utópiában nincs sem pénz, sem magántulajdon. Ott azt tanítják, hogy kevésre kell becsülni az aranyat és a fölösleges fogyasztást, és senki sem öltözködik pompával. Mindenki közraktárakba viszi el munkájának gyümölcsét, és nagyvonalúan kiveszi onnan, amire szüksége van. A gazdaságot megtervezik. Nem halmoznak fel semmit, mert a felhalmozás félelemből fakad. Az éhezés ismeretlen. A fejedelmet a nép választja, és le is teheti. A papokat is így választják. Utópia lakói megvetik a háborút és a hadi dicsőséget, határaikat azonban foggal-körömmel védik. Olyan vallást követnek, amely nem áll összeütközésben az értelemmel, és elveti a haszontalan vezeklési gyakorlatokat meg az erőszakos térítést. A törvények megengedik a válást, de keményen sújtják a házasságtörést, és mindenkinek hat órát kell dolgoznia naponta. A munkában és a pihenésben egyaránt közösen vesznek részt, és közösen ülnek asztalhoz is. Amíg a szülők dolgoznak, a közösség gondoskodik a gyerekekről. A betegek ápolása előnyt élvez, a gyógyíthatatlanoknak azonban eutanáziával spórolják meg a hosszú, kínos halálusát. A legnagyobb teret a kertek és ágyások foglalják el, és mindenütt zene szól.

1519, FRANKFURT AM MAIN V. Károly, az Újvilág császára

Gutenberg fél évszázada halott, a nyomdák száma egész Európában megsokszorozódott. Gót betűkkel nyomják a Bibliát, és gót számokkal az aranyról és ezüstről készült feljegyzéseket. Hieronymus Bosch Az élvezetek kertje c. képén az uralkodó embereket nyel el, az emberek aranypénzt kakálnak. Michelangelo azt írja, miközben atlétikus szentjeit és prófétáit festi és faragja ki: „Krisztus vérének kanálként árusítják ki.” Mindennek megvan az ára: a pápai trónnak és a királyi koronának, a bíborosi kalapnak és a püspöksüvegnek. A bűnök bocsánata éppúgy megvásárolható, mint az egyházi átok vagy a nemesi levelek. Az egyház elvetendőnek jelenti ki a kamatra adott kölcsönt, de a Szentatya jelzőlőkölcsönt vesz föl a vatikáni területekre, s a Rajnánál elérverezik a német nemzet Szent Római Birodalmának koronáját.

Három jelölt harcol egymással Nagy Károly örökségéért. A választásra jogosult fejedelmek megesküsznek ítélthozataluk és kezük tisztaságára, s amikor deket harangoznak, szavaznak: Európa koronáját 850.000 guldenért – amit két német bankház, a Fugger és a Welser előlegez meg – eladják I. Károlynak, egy szoknyavadász férfi és egy örült nő fiának, a katolikus királyok unokájának.

I. Károlyból ezáltal V. Károly lesz, Spanyolország, Németország, Ausztria, Nápoly, Szicília, Hollandia és az Atlanti-óceánon túli mérhetetlen Újvilág császára, a katolikus hit védnöke és Isten harcias képviselője a földön.

Eközben a muzulmánok a birodalom határait fenyegetik, Wittenbergben Luther kiszövegi provokáló eretnekségeit a templomkapura. „A fejedelemnek ne legyen más célja és más gondolata, csak a háború”, írta röviddel korábban a firenzei titkár és államfilozófus, Nicolo Macchia-velli.

Az új egyeduralkodó a történelem leghatalmasabb férfi-úja. Térden állva csókolja meg a kardot. V. Károly, a régi és az új világ uralkodója tizenkilenc éves.

1520, TEQCALHUEYACAN „La noche triste” – Gyászos éjszaka

Az aztékok által megvert hódító, Hernán Cortez megszemléli a kevés túlélőt, aki seregéből megmaradt, Malinche megfoltozza a kopott zászlókat.

Tenochtitlán, az aztékok fővárosa oda van. A füstoszlópok, amelyeket a Popocatepetl vulkán mintegy búcsúzóul kiköpött kráteréből, s amelyeket semmilyen szél nem volt képes eltéríteni, messze mögöttük vannak.

Ismét az aztékoké városuk. Lapos tetők egyszerűen nyilatktól és dárdaiktól meredeztek, s a lagúnát harci csónakok lepték el. A konkvisztádorok vad meneküléssel szóródtak szét, nyíl- és kőzapor repült még utánuk, miközben fülsiketítő harci dobolás, ordítózás és átkozódás dübörgött az éjszakában.

Ezek a sebesültek, megcsonkultak és haldoklók, akiket Cortez most számba vesz, csak azért menthették meg az életüket, mivel a lagúnát feltöltő hullákat használták híd-nak. Elcsúszott és vízbe fült lovak, és nyilak vagy kövek által kivégzett katonák hátán jutottak ki a megmentő part-ra – vagy olyan katonák hulláin, akiket arannyal megtöltött tarisznyájuk súlya húzott a mélybe, mert azt semmi esetre sem akarták feláldozni.

1520, MEXIKÓ, SEGURA DE LA FRONTERA A kincsek szétosztása

A spanyol táborban morognak és veszekszenek. Akár tetszik, akár nem, a katonáknak le kell adniuk az aztékoktól rabolt aranyrudakat. Aki elrejt valamit, felakasztják.

A rudak mexikói aranykovácsok és szobrászok művei voltak. A beolvasztás előtt a zsákmány odakapó kígyók, ugrásra kész tigrisek, felrepülő sasok vagy a levegőt sustorogva átszelő török alakját viselte.

Cortez kijelenti, ez az arany csak árnyéka annak, ami még vár rájuk. Egy ötödrészt a spanyol korona számára különít el, egy további ötödrészt maga számára, továbbá azt a részt, amely apját és elhullott lovát illeti meg, aztán szinte az egész maradékot a vezéreknek löki oda. A katonák keveset, vagy semmit sem kapnak, de ők mégis megnyalják, ráharapnak, tenyerükön mérlegelik, alvás idejére a fejük alá teszik, és elbeszélik neki bosszúálló terveiket.

Eközben izzó vassal sütnék bélyeget Tepeacában és Huaquechulában frissen elfogott indián rabszolgák arcába.

Égett hús bűze terjeng a levegőben.

1528, MADRID – AUGSBURG – VENEZUELA Hogy megnyissák erszényeiket

A hideg áthatol a hasadékokon, az üvegekben megfagy a tinta.

A régi és az új világ uralkodója, V. Károly császár minden szentnek adósa egy gyertyával. Császári koronáját pénzért vásárolta a Welserektől, az augsburgi bankháztól. Ebből fizette lakodalmát, és jó részben azokat a háborúkat is ebből finanszírozta, amelyekkel Rómát térdre tudta kényszeríteni, a flamandok felkelését le tudta verni és a Pavia melletti mezőkön 1525-ben szét tudta szórni a francia hadi nemesség felét.

A császárnak mintha a fogát húznák, amikor aláírja azt a rendeletet, amellyel átengedi a Welsereknek Venezuela feltárását, kirablását és kormányzását.

Venezuela hosszú évekre német kormányzókat kap. Közülük az első, Ambrosius Alfinger bélyeget süt majd minden indiára, aki a birtokába kerül, s akiket majd rabszolga-

ként ad el Santa Marta, Jamaika és Santo Domingo piacain – s egy torkába fűrődő nyílvevő oltja majd ki az életét.

1531, SANTO DOMINGO *Las Casas haragos levelet ír*

Szavakat sajtol ki a koponyájából; a szavak fölbuknak, majd ismét szertefoszlanak: „Ne tekintétek nyomorult lényemet és otromba beszédemet”, kéri, „hanem azt az akaratot, amely beszédre indít engem”. Páter Bartolomé de Las Casas a távoli Spanyolországban élő szászár indiánügyi tanácsának ír. Az indiánok jobban tették volna, állítja, „ha hitetlenségükkel együtt lassankint mind a pokolba mentek volna”, mint hogy a keresztényekkel váltassák meg magukat. „A sok kiontott embervér az égre kiált: az elevenen elégetettek, a rostélyon megsütöttek, a harapós kutyák elé vetettek...”

Felkel, föl-alá járkál. Fehér csuhája felkavarja a port.

Aztán leül szegekkel kivert székére, és írotollával hosszú orrát vakargatja. A csontos kéz írni kezd. Hogy az amerikai indiánok megmeneküljenek, és Isten parancsai követésre találjanak, Bartolomé testvér azt javasolja, hogy a jövőben a kereszt uralkodjék a kardon. A csapatokat a püspököknek rendeljék alá, és küldjenek át telepéseket, akik megművelik az országot. A telepések, írja, „hozhatnának magukkal fekete, mór vagy egyéb rabszolgákat, akik kiszolgálják őket, vagy akiknek keze munkájából élhetnének, vagy másképp is eljárhatnának, csak ne ártsanak az indiánoknak”.

1537, RÓMA *A pápa kihirdeti: Hozzánk hasonlók*

III. Pál pápa rányomja aláírását a Péter és Pál képét viselő ólompecsére, s az okmányhoz rögzíti azt. Új bulla hagyja el a Vatikánt. A *Sublimis Deus* szavakkal kezdődik, és kijelenti, hogy az indiánok lélekkel bíró, eszes emberi lények.

1556, PARAGUAY, ASUNCION *A hódító fehér nők*

Ők cipelték a tűzfát és a sebesülteket a férfiak mögött. Ők látták el a sérülteket, mint a kisgyerekeket. A nők vettek friss vizet a férfiaknak, vigasztalták őket, és ők raktak kötést a sebeikre. Bátorították őket, figyelmeztették a veszélyre, és úgy átkozódtak, hogy a gyávákat mintha egyházi átok sújtotta volna, s a cipők tovább tántorogtak. Számszeríjjal és ágyúval lőttek, amikor a férfiak csúszva-mászva kerestek árnyékos helyet, hogy ott meghaljanak. Amikor azok a kevesek, akik túléltek az éhséget és a nyílzáport, megérkeztek a kis kétárbocosokhoz, a nők vették kézbe a vitorlákat, kormányozták ár ellenében, s csak eveztek, eveztek panasz nélkül. Így volt ez Buenos Aires-ben és a Rio Paranánál.

Húsz évvel később Irala kormányzó Asunción del Paraguayban indiánokat és földterületeket oszt szét. Bartolomé Garcia, aki délről érkezett a kétárbocosokon, ellentéteit morogja. Csak tizenhat indiánt kapott Iralától, ő, akinek még ma is nyílhegy van a karjában, és aki Buenos Aires-ben, amikor a pumák átugráltak a cölöpsoron, szemtől-szembe küzdött meg velük. „És én? Te panaszkodol? De mit mondjak én?”, kiált fel Doña Isabel de Guevara.

Ő is kezdettől fogva ott volt. Spanyolországból jött, Mendozával megalapította Buenos Aires-t, és Irala oldalán egészen Asunciónig jutott. Mivel azonban ő nő, egyetlen indián rabszolgát sem kapott a kormányzótól.

1556, PARAGUAY, ASUNCION *Az indián nők sorsa*

A kockák pörögnek. Egy indián nő tartja az olajlámpát. A nyertes meztelenül kapja meg őt. Elvégre a vesztes ruha nélkül tette tétre.

Paraguayban indián nők jelentik a tétet a kocka- és kártyajátékokban, az őserdei portyázásokon ők alkotják a zsákmányt, párbajokban és gyilkosságokban értük verekszenek. Noha sok van belőlük, a legcsúnyább is egy oldal szalonnát vagy egy lovat ér. „India” és az „indiai” nők fehér meghódítói egész nőcsapatokat visznek magukkal a misére. Ebben az országban, amely nem ad aranyat és ezüstöt, egyesek nyolcvan vagy száz nőt is tartanak. Ezek aztán nappal cukornádat örölnek, éjjel gyapotot fonnak és öleltetik magukat, hogy uraiknak szirupot, ruhát és gyereket adjanak, amazok pedig segítségükkel feledik el beteljesületlen álmaikat és a távoli Spanyolországban megöregedett menyasszonyukat.

„Vigyázat! Ezek gyűlölnék az ágyban!”, figyelmeztet Domingo Martinez, aki maga is számtalan meszticgyerek és jövendő pap apja. Úgy véli, az indián nők bosszúvágyók, csökönyösek, és folyton azon jár az eszük, hogy visszatérjenek az erdőbe, ahol elfogták őket, s az ember egy uncia gyapotot sem bízhat rájuk, mivel eldugják, elégetik vagy elajándékozzák, „mert egyedüli boldogságuk, ha a keresztényeket tönkretesznek, és mindent tönkretesznek, ami csak létezik”. Egyesek állítólag felakasztották magukat, vagy földet zabálták, míg bele nem haltak, mások megtagadják a mellüket kicsinyeiktől. Egy Juliana nevű indián nő egy éjszakán egyenesen agyonverte Nuno de Cabrera konkvisztádort, és teli torokból szólította fel társnőit, hogy hasonlóan cselekedjenek.

1625, GUATEMALA, SAMAYAC *Az indián táncok tilalma Guatemalában*

A páterek azt hirdetik ugyan, hogy a verapazi régióban a régi rítusok és szokások minden nyomát és emlékét eltörölték, a kikiáltók ennek ellenére rekedtre ordítják magukat, amikor egyik tiltott deliktum nevét olvassák a másik után. Juan Maldonado, a Real Audiencia egyik bírása Samayac faluban éppen új útmutatásokat bocsát ki „az indiánok lelkiismeretére és az általuk vallott keresztény hit parancsainak betartására nézve káros táncok ellen, mivel az effajta táncok felelevenítik a régi áldozati cselekményekre és rítusokra való emlékezést, és sértik a mi Urunkat”. Az indiánok ezekkel kapcsolatosan pénzt pocsékolnak tollakra, kosztümökre és maszkokra, „sok időt pocsékolnak el a próbákkal és tivornyázásokkal, és ezek kedvéért elhanyagolják haciendáik gyarapítását, adók megfizetését és házaik fenntartását”.

1666, ÉSZAK-AMERIKA, NEW AMSTERDAM *New York, Wall Street, egy rabszolgapiac*

Az angolok ágyúkkal lövik le az erőd fölött lobogó zászlót, és magukhoz ragadják Manhattan szigetét, amelyet a hollandok hatvan guldenért vettek meg a delavároktól.

Amikor a delavár indiánok a hollandok ötven évvel korábbi megérkezésére gondolnak, azt mondják: „A nagy férfiú csak egy egészen kis darab földet akart, hogy zöldséget termeljen rajta a leveséhez; éppen csak akkora helyet, amekkorát egy kiterített csizmabőr foglal el. Észre kellett volna vennünk hazug szándékát.”

New Amsterdamot, Észak-Amerika legfontosabb rabszolgapiacát most New Yorkká keresztelik át, és „Wallstreet” lesz a neve egy „utcának a fal mentén”, ama fal mentén, amelyet azért építettek, hogy a rabszolgák ne szökhessenek meg.

1711, SURINAM, PARAMARIBO **A nők hallgattak**

Azoknak a rabszolgáknak, akik első alkalommal szökhettek meg, a hollandok átvágják az Achilles-inukat; az ily módon tönkretetteknek pedig, ha másodsor is megszökhettek, levágják a lábát. Surinam szigetén mégsem lehet gáttat vetni a szabadság járványának.

Molinay kapitány lefelé halad az árral Paramaribóba. Két levágott fejet visz magával az expedícióról. A két foglyul ejtett nőt meg kellett rövidíteni egy fejjel, mivel egészben nem lehetett már keresztül szállítani őket az őserdőn. Az egyiket Florának hívták, a másikat Serynek. Még mindig égre mered a tekintetük. A verés, a tűz és az izzó fogók ellenére sem nyitották ki szájukat – kihívók és némák maradtak, mintha nem jött volna szó a szájukra azóta, hogy korábban felhízlalták, olajjal bedörzsölték, kopaszra nyírták s a paramabói piacon való jobb eladhatás érdekében csillagokkal és félholdakkal mázolták be a fejüket. Néma maradt ez a Flora és Sery mindvégig, amikor a katonák a szökött rabszolgák rejtékhelyeit akarták kiszedni belőlük. Szemük sem rebtent, egész idő alatt csak az égen elhúzó felhőket követték tekintetükkel.

1711, SURINAM **Élet a nők hajában**

Bármilyen sok négert feszítenek is keresztre, vagy akasztanak föl a bordájukba vágott vaskampóra – a lázadások nem érnek véget Surinam partjának négyszáz ültetvényén. Mögöttük, az őserdőben, sárga alapon egy fekete oroszlán lobog – a szabadok zászlaja. Ott golyók híján szikladarabokkal vagy csontból készült nyílhegyekkel töltik meg a fegyvereket, de a holland telepeseikkel folytatott harcban még mindig az áthatolhatatlanul sűrű dzsungel a legjobb szövetségeseik.

A rabszolganők – mielőtt megszöknének – rizst, kukoricát és búzát, babot és tökmagot raknak félre, amit aztán hatalmas copfjaikban visznek magukkal, mintha gabonaszákok lennének. Amikor megérkeznek a dzsungelbe, búvóhelyükre, elsőként a fejüket rázzák meg, és bevetik a szabad területet.

1753, NYUGAT-AFRIKA, SIERRA LEONE **Dicsérjétek az urat! Egy korál**

Isten villámlás közepette nyilatkoztatja ki magát. John Newton kapitány megtért a kereszténységre, miután hajója egy máskülönben végigrészegeskedett és végigátkozódott éjszakán hirtelen viharba keveredett, és hajszál híján a meder aljába fűrődött. Azóta Newton Isten kiválasztottja. Minden este prédikál. Minden étkezés előtt imádkozik, és minden napot zoltárok éneklésével kezd, amit legénységére rekedtes dűnyögéssel követ. Egészen különleges hálája jeléül minden út végén szentmisét fizet be Liverpoolban a Mindenhatónak.

Miközben a Sierra Leone torkolatában egy hajórakományi négerre vár, elhessegeti félelmeit és a moszkítókat, és azért imádkozik Istenhez, hogy tartsa rajta kezét az *African* hajón és legénységén, és gondoskodjék arról, hogy a szállítmány, amelyet hamarosan fedélzetére vesz majd, egészségesen meg is érkezen Amerikába.

Newton kapitány – számtalan kollégájához hasonlóan – az Anglia–Afrika–Antillák kereskedelmi háromszögben tevékenykedik. Liverpoolban szövetet és pálinkát, fegy-

vereket és kést rakodnak be, s az afrikai parton ezeket az árukat fekete férfiakra, nőkre és gyerekekre cserélik. A hajók ezután a Karib-szigetek felé veszik az irányt, ahol cukorra, szirupra, gyapotra és dohányra váltják be a rabszolgákat. Ezeket a nyersanyagokat ismét Liverpoolba viszik, hogy aztán előlről kezdődjék a körforgalom.

Szabad óráiban a kapitány korálszerzeményekkel gazdagítja a szent liturgiát. Ma este egyedül van kajütjében, új korált kezd el, miközben arra a rabszolgakonvojra vár, amely késik, mivel útközben néhány néger iszapavéssel végezni akart magával. A korál címét már tudja: *Mily édesen cseng Jézus neve*. Megszületnek az első versszakok, s a kapitány a lehetséges dallamokat dúdolja a hozzáértőn hintázó lámpák alatt.

1767, ARGENTÍNA, MISSZIÓK **A hét falu története**

Spanyolország királya hét falut ajándékozott apósának, Portugália királyának. Űresen ajándékozta el őket, pedig valaha lakottak voltak. Hét missziós településről van szó Uruguay felső részének keleti partjainál; ezeket a jezsuita atyák alapították a guarani-indiánok számára. Mint a guarani terület más missziós alapításai is, korábban a folytonosan fenyegetett határok bástyául szolgáltak.

A guarani-indiánok vonakodtak továbbvonulni. Juhoként változtassanak legelőt pusztán azért, mivel a tulajdonos így akarja? A jezsuitáktól nemcsak azt tanulták meg, hogyan kell órát, ekét, harangot, klarinétot és guarani nyelvű könyveket készíteni, hanem azt is, hogyan kell ágyút önteni, hogy védekezhessenek a rabszolgavadászok ellen.

A portugál és spanyol katonák elűzték őket, de az indiánok éjszaka ismét visszalopakodtak mind a hét falujukba. Ismét elűzték őket, ezúttal azonban ordító szélvészként, cikázó, fosztogató viharként. És mindenki megtudta, hogy a páterek az ő oldalukon állnak. „A király akarata Isten akarata”, hirdették ugyan Loyolai Ignác rendjének vezetői, hozzátéve: „Az Ő akarata kifürkészhetetlen. Próbára tesz minket: Amikor Ábrahám engedelmeskedett az isteni hangnak, s a kard már Izsák torka fölött volt, bölcsességében Isten angyalt küldött, hogy a megfelelő pillanatban feltartóztassa a csapást.” De a jezsuita papok vonakodtak kiszolgáltatni az indiánokat, és az sem ért semmit, hogy Buenos Aires érseke ismételten az indiánok és a páterek kiközösítésével fenyegetőzött. Hiába követelték az egyházi méltóságok a puskapor elégetését, és azoknak az ágyúknak meg lándzsáknak az összetörését, amelyek a missziókban már sok száz alkalommal állították meg a portugáloknak a spanyol határok elleni rohamait.

A hét falu háborúja a két korona ellen sokáig elhúzódott. A Caybaté-hegynél vívott csatában ezeröttszáz indiós esett el.

Bár a hét missziósfalut a földdel tették egyenlővé, a portugál királynak mégsem telt öröme a spanyol király ajándékában.

A két király nem bocsátotta meg a sértést. Három évvel a caybatéi ütközet után a portugál király minden birtokáról száműzte a jezsuitákat. A spanyol király pedig hűen követte ebben.

1767, MADRID, LISSZABON, LATIN-AMERIKA **A jezsuiták elűzése**

Az utasítások lepecsételt borítékokban Madridból jönnek, s az alkirályok és kormányzók pillanatok alatt végrehajtják őket egész Amerikában. Az éjszaka során derült égből jövő villámcsapásként letartóztatják a jezsuita atyákat, és azon nyomban behajózzák őket a távoli Itáliába. Több mint kétezer pap megy ily módon száműzetésbe. Loyolai Ignác fiait, akik Amerika fiaivá váltak, azért bünteti meg a spanyol király, mivel ismételten bűnössé váltak

az engedetlenségben, és magukra vonták egy független indián birodalom tervezésének gyanúját.

Senki sem gyászolja őket jobban, mint a guaranik. A területükön létrehozott sok jezsuita misszió a gonoszság és halál nélküli Ígéret Földjével kecsgetett, s az indiánok a *karai* nevet adták a lelkészeknek, azt a nevet, amelyet tulajdonképpen prófétáiknak tartottak fenn.

Lerombolt San Luis Gonzaga-i missziójukból az indiánok levelet küldenek Buenos Aires-be a kormányzónak. „Mi nem vagyunk rabszolgák”, írják, „nekünk nincs ínyünkre a ti szokásotok, miszerint mindenki önmagával törődik, ahelyett hogy segítenének egymásnak”.

Hamarosan minden megszűnik. A közösségi tulajdon szétesik, a közösségi termelési- és életmód hasonlóképpen. A legjobb missziói haciendákat elárverezik, a templomok, manufaktúrák és iskolák beomlanak, a maté-ültetvényeket és a búzaföldeket ellepi a gaz. A könyvlapokat már csak puskaporos zacskónak használják. Az indiánok az őserdőbe menekülnek, vagy csavargók, iszákosok, kurvák lesznek belőlük. Indiánnak születni ismét szégyen és bűn.

1767, MISSZIÓK

Nyelvüket nem vágatják ki

A paraguayi jezsuita missziók nyomdái a gyarmati Amerika legjobb könyveit állították elő. Vallási könyvek voltak ezek guarani nyelven, a betűket és az illusztrációkat fába metszették az indiánok.

A missziós falvakban a guarani volt az írás és a szóbeli érintkezés nyelve. A jezsuiták elűzése után kötelezővé teszik az indiánok számára a spanyol kizárólagos használatát. Csakhogy egyetlen guarani sem törődik bele abba, hogy ettől kezdve elveszítse nyelvét és emlékezetét. Senki sem engedelmeskedik.

1771, PÁRIZS

A felvilágosodás kora

Európában repedések támadnak a tisztelet parancsoló dómokon és kastélyfalakon. A polgárság gőgépekké, enciklopédia-kötetekkel és más fékezhetetlen faltörő kosokkal felszerelve, riadót fúj az ipari forradalomhoz.

Párizsból származnak azok a provokatív eszmék, amelyekből az *ostoba csöcselék* mit sem vesz észre, amelyek azonban meghatározzák az évszázadot. Az indulatlan tanulni- és megérteni akarás kora ez. A felvilágosodás az emberi értelmet, a gondolkodó kisebbség józan eszét állítja szembe az egyházi dogmákkal és a nemesi kiváltságokkal. Az elítélés, az üldözés és a száműzés csak még jobban feltűzeli az angol filozófusok és a termékeny – és elsőként *mindenben kételkedő* – Descartes tudós tanítványait.

A felvilágosodás gondolkodóitól – a nehézségi erő törvényétől a papi nőtlenségig – egyetlen téma sem idegen. A rabszolgaság intézménye szakadatlan támadásokat vált ki belőlük. A rabszolgaság természetellenes, terjeszti Denis Diderot, *A tudományok, művészetek és mesterségek kritikus enciklopédiájának avagy kézikönyvének* kiadója. Az ember nem lehet urának tulajdona, ugyanazon okból, amiért egy gyerek nem lehet a szülei tulajdona, egy asszony a férjéé, egy cseléd a munkaadójáé és egy alattvaló a királyáé. Aki mást hisz, az összekeveri az embert a tárgyakkal. Helvetius szerint „egyetlen tonna cukor sem jut el úgy Európába, hogy ne színezné embervér”. Voltaire regényalakja, Candide pedig olyan rabszolgára bukkan Surinam szigetén, akinek kezét letépte a cukormalom, lábát pedig szőkési kísérlet miatt vágták le: „Ez az ára annak, hogy Európában ti cukrot esztek!”

Ha elismernénk, hogy a négerek emberek, akkor ezzel egyúttal azt is elismernénk, mily kevésbé vagyunk keresztények, véli Montesquieu. Raynal abbé véleménye szerint minden olyan vallás, amely áldását adja a rabszolgaságra,

megérdemli, hogy betiltsák. Jean-Jacques Rousseau pedig a rabszolgaság miatt szégyelli, hogy egyáltalán embernek született.

1785, LISSZABON – BRAZÍLIA

Szabályszegések

a gyarmati gazdasággal szemben

A portugál korona bezárhatja Brazíliában a szövödéket. A továbbiakban csak durva rabszolgaruhákat akarnak ott előállítani. A királynő nevében Melo e Castro miniszter küldi el a megfelelő rendelkezéseket. A miniszternek feltűnik, hogy „Brazília legtöbb helytartóságában különböző manufaktúrák és műhelyek telepedtek le és szaporodnak el, s ezek különféle minőségű szövetek, még arany- és ezüstpászomány készítésére is képesek”. Ez, amint írja, „veszedelmes szabályszegés”. Ha továbbra is fennmaradnának, „ennek még az is következménye lenne, hogy a végén e kiemelkedően fontos gyarmatok minden bevétele és gazdagsága lakóik kezében kötne ki”. Mivel Brazília oly termékeny és jövedelmező ország, „lakói ily módon teljesen függetlenné válnának a fölérendelt anyaországtól, ezért feltétlenül szükséges, hogy a mondott manufaktúrákat és műhelyeket megszüntessék”.

1795, JAMAICA, MONTEGO BAY

Kutyák a rabszolgavadászathoz

A kubai kutyák joggal örvendenek nagy tekintélynek. A franciák sok szökött négert fogtak meg velük Haiti hegyeiben, és Nicaragua partjain néhány kubai kutya elég volt ahhoz, hogy megverjék a miszkító-indiánokat, akik korábban három spanyol regimentet morzsolgattak fel.

Jamaika angol földbirtokosai William Dawes Quarrell ezredest küldik Kubába kutyák beszerzésére. A sziget biztonsága és lakóinak sértetlensége követeli ezt, mondja a polgárok ülésre egybegyűlt tanácsa. Nem vetettek-e be csatáikban elefántokat az ázsiaiak? Nem üldözik-e magának Európának a legcivilizáltabb és legerkölcsebb népei is lovon az ellenséges gyalogságot? – érvelnek az angol ültetvényesek. Miért ne kutathatnák fel barlangjaikban az elmenekült rabszolgákat ők is kutyákkal, ha egyszer a négerek rosszabb vadállatok, mint a kutyák?

Quarrell ezredes Doña Maria Ignacia de Contreras y Jústiz, San Felipe grófnője és Casillo hercegője barátságos közvetítésének köszönhetően gondoskodik a kívánt kubai áruról. A *Mercury* nevű sóner fedélzetén elhozza a kutyavezetőket és a kutyákat.

Esti pára Montego Bayban. A harapós állatok jamaikai partra lépnek. Az utcák egy szempillantás alatt megtisztulnak, az ajtókat beszögezik. Fáklyafény mellett negyven kubai rabszolgavadász foglalja el állásait. Az övéhez erősített, fesszerre vont láncokon mindegyikük három hatalmas kutyát vezet.

1816, PAMPÁKARIO URUGUAYTÓL KELETRE

A földreform

Sikoly rázza meg Buenos Aires-t. A Rio Uruguaytól keletre Artigas kisajátítja a Belgranók és a Miték, San Martin apósa, valamint Bernardino Rivadavia, Azcuénaga, Almagro és Diaz Vélez urak családi birtokát. Montevideóban „bűnözői tervnek” nevezik a földreformot.

A földbirtokosok szemében – akiknek hatalmas gyomra a királyi kegynek, a családoknak vagy rablásoknak köszönhetően több ezer négyzetmérföldes földeket nyelt el – egy gaucho [dél-amerikai lovas marhásztor] vagy ágyú-töltelék, vagy az udvari cselédség tagja, és aki más akar lenni, annak kalodában a helye, vagy megérdemel egy golyót. És ez az Artigas most azt akarja, hogy minden gaucho kapjon egy darab földet.

A szegények inváziója ellepi az esztanciákat. A keleti pampák síkságain hirtelen kunyhók, gabonaföldek és körülkerített mezők keletkeznek. A föld folyton megtaposott népe most hirtelen rúgásokat osztogat. Ők, akiken mindig keresztülléptek, most mindenben keresztüllépnek. Azok a férfiak, akik a Spanyolország elleni függetlenségi háborúban bőven produkálták a hullákat, egyszerűen megtagadják, hogy a korábbiakhoz hasonlóan üres kézzel álljanak ott. A montevideói tanácsurak szemében Encarnación Benitez, Artigas egyik katonája „egy láncait vesztett dühögő, egy csavargó és bajkeverő”, mivel galoppban lovalog „egy rakás gazfickó” élén, s szétosztja a földeket meg a teheneiket. Lándzsája alatt a nincstelének védelmet talál, ennek ellenére ennek a vakmerő, talán elvadult, barna bőrű analfabétának sosem állítanak emlékművet, sosem nevezik el róla Argentína egyetlen sétányát, útját, de még utcácskáját sem.

1821, CAMPAMENTO LAURELTY

A fekete Boldizsár,

a három király közül a legszentebb

A környékbeli falvakból és messze fekvő tájakról is jönnek a paraguayiak, hogy megcsodálják a furcsa, éjfélete lényeket. Az Artigas által felszabadított rabszolgák, akik követték Caudillót az emigrációba, Laurelyben telepednek le.

Velük van Boldizsár, az Isten földi fogadására kiszemelt király. Boldizsár segítségével vetik be földjeiket, Boldizsár számára dübörögnek a dobok, és tiszteletére hangznak fel az Afrikából származó harci dalok a Rio del Plata lapályain. Amikor közeledik névünnepe, január 6-a, Artigas harcostársai vörös selyemgallért és virágkoszorút viselnek, és arra kérik a szent királyt a táncban, soha többé ne engedélyezze a rabszolgaságot, s óvja meg őket az agylágyító gonosz szellemektől és a kakasként kukorékoló tyúkoktól.

1829, RIO DE JANEIRO

Külföldi adósságok hólabda-hatással

Hét évvel korábban Pedro kormányzóherceg Brazília császárává kiáltotta ki magát. Az új, a portugál gyarmati hatalomtól végre független állam már születése pillanatától a brit bankárokhoz dörgölőzik. Pedro királyi atyja, Johann kiűrtette a bankot, s az utolsó gramm aranyat vagy ezüstöt is Lisszabonba vitte. Az első néhány millió font sterlinget könnyen meg lehetett kapni Londonból. Fedezetül elzálogosították a vámbevételeket, s a hazai közvetítők minden kölcsönből két százalékot kaptak.

Brazília most már a kölcsön vett összeg duplájával tartozik, s az eladósodás hólabdaként görög és növekszik tovább. A hitelezők kezében van a döntés, és minden brazil már születésekor eladósodott.

Pedro császár ünnepélyes szózatban közli, hogy az államkassza „nyomorúságos állapotban” van – értsd: üres –, és hogy az országot államcsőd fenyegeti. De már ismeri a megmentés útját. Olyan „intézkedéseket” határozott el, „amelyek egy csapásra megszüntetik a jelenlegi szükség-helyzet okát”. Kifejti, milyen radikális intézkedésekről van szó, nevezetesen új hitelekéről, amelyeknek engedélyezését Brazília – magas, de nem becsületsértő kamatokkal – a londoni Rotschild és Wilson bankházaktól reméli. Az újságok egyidejűleg annak az ezryi ünnepélynek az előkészületeivel vannak tele, amelyek a brazil császár és Amelia hercegnő esküvőjét övezik majd. Magánhirdetéseken négereket ajánlanak föl megvételre vagy bérletbe, azonkívül Európából frissen importált sajtot és kaviárt. A Rua Quitandán található Hotel do Globo „külföldi, fehér szakácsot keres, aki nem iszik, és akinek szájában nem füstöl örökké cigaretta”.

1839, GUATEMALA, COPÁN

Szent város eladó ötven dollárért

A vevő John Lloyd Stephens, az Egyesült Államok követe Közép-Amerikában. Megvételre kínálják a hondurasi Copánban lévő maya várost, amely fölött egy folyó partján az őserdő burjánzik.

Copánban az istenek kövé váltak, és kőből vannak az istenek által kiválasztott vagy megbüntetett emberek is. Copánban ezer évvel korábban tudós csillagászok éltek, akik megfejtették a Hajnalcsillag titkait, és addig el nem ért pontossággal mérték a napévet.

Az idő megrongálhatta, de nem pusztíthatta el a szép frizekkel és faragott kőlépcsőkkel díszített templomot. Az istenek felbukkannak az oltárok között, bűjőcskát játszanak a tollas maszkok, jaguárok és kígyók között, és a sűrű bozótban álló szteléken feltájtják torkukat. Emberek és istenek egyaránt szinte lélegeznek ezeken a kőlapokon, amelyek hallgatnak, de nem némák.

1839, HAVANNA

Újsághirdetés

Adás-vétel

Állatkínálat

Kubában született, egészséges, testi fogyatékoság nélküli fiatal néger nő eladó, készséges és hűséges, jó szakácsnő, némileg jártas a mosásban és vasalásban, kiválóan bánik a gyerekekkel, ötszáz pezóért. Cím: Calle Daoiz, Nr. 150. Közlebbit ugyanott.

1882, NEW YORK

A világ teremtése John D. Rockefeller szerint

Kezdetben világosságot csináltam egy kerozinlámpással. És a sötétség, amely a fagygyertyákon csak nevetett – meghátrált. Így lett este és reggel, az első nap.

A második napon Isten próbára tett engem, és barátokkal, nőekkel meg egyéb feneketlen hordókkal kísértésbe vitt.

Én pedig szóltam: „Engedjétek hozzám a kőolajat!” És megalapítottam a Standard Oil-t. És láttam, hogy ez jó. Így lett este és reggel, a harmadik nap.

A negyedik napon követtem Isten példáját. Hozzá hasonlóan megfenyegettem és megátkoztam mindenkit, aki megtagadta nekem az engedelmisséget, és Hozzá hasonlóan a zsarolás és a büntetés eszközehez nyúltam. Ahogy Isten szétmorzsolta konkurensait, úgy tapostam szét én is riválisaimat Pittsburghben és Philadelphiában. Am akí bűnbánatot tartott, annak megbocsátást és örök békét esküdtem.

És véget vettem a rendetlenségnek a földön. Ahol káosz uralkodott, oda szervezetet vittem. És sosem ismert nagyságrendekben számoltam ki a költségeket, rögzíttem az árakat, továbbá beosztottam munkaerők millióinak teljesítményét, nehogy valaha is megint idő-, energia- vagy anyagpocsékolás következék be. Számúztam az emberiség életéből a szerencsét és a véletlent. És abban a térben, amelyet magamnak teremtettem, nem volt hely nyápicok és csödlények számára. Tehát este lett és reggel, az ötödik nap.

Mivel nevet is kellett adnom művemnek, kieszeltem a *tröszt* szót. És láttam, hogy ez jó. És megállapítottam, hogy – miközben este lett és reggel, a hatodik nap – a világ örökké éber szemeim körül forog.

A hetedik napon irgalmasságot gyakoroltam. Összeszámoltam a pénzt, amit Isten azért adott nekem, hogy folytassam az Ő tökéletes művét, és ötszázhusz centet a szegényeknek adományoztam belőle. Azután megpihentem.

1890, RIO DE LA PLATA**Munkatársak**

Több mint ötvenezer új munkaerő – a kilátástalanság által az itteni partokra üzött európai – érkezik évente Rio de la Platába. A piemontiak bármelyik kolóniájára érkezik is előadókörútján Edmondo De Amicis, mindenütt olasz zászlókat lát lengeni, s a montevideói vagy Buenos Aires-i munkásgyűléseken spanyolul éppúgy tartanak gyűjtő hatású beszédeket, mint olaszul, franciául vagy németül.

Tíz munkás és kézműves közül nyolc külföldi, köztük olasz szocialisták és anarchisták, francia kommünárok, az Első Köztársaság spanyoljai, forradalmárok Németországból és Közép-Európa más tájairól. A folyó mindkét partján sztrájkok törnek ki. A montevideói villamosok dolgozói tizenhét órát dolgoznak naponta, a malmok és a térszotyárak munkásai tizenötöt. Vasárnap nincs, és Buenos Aires-ben a kormány egyik tagja megmagyarázza a nyilvánosságnak, hogy minden bűn kezdete a restség.

Május 1-ét Buenos Aires-ben ünneplik először Latin-Amerikában. A fő szónok José Winiger. Közli, hogy hamarosan itt lesz a szocializmus ideje a földön. Eközben a tógák, a tollak, a fegyverek és a reverendák urai azt követelik, utasítsák ki a rendellenes külföldieket. Az ihletett költő, Miguel Cané olyan törvény tervezetén dolgozik, amelynek segítségével ki lehet dobni Argentínából a beutazott agitátorokat.

1890, ARGENTÍNA, BUENOS AIRES**Bérműködés**

A Colón Színházban a karnevál idején szegények és gazdagok ugyanazt a belépti díjat fizetik. Ám alighogy átlépik a küszöböt, a fizikai munkások ide ülnek, a szellemi munkások amoda, és egy sem szentségteleníti meg a helyet azzal, hogy mondjuk eltéveszti a helyét. A táncteremben forgódnak a társadalom alsóbb rétege, a szalonokban és páholyokban szórakozik a felső réteg. Egész Buenos Aires-ben az a szokás, ami a színházban. A jobb módúak a Barrio Norte két-háromemeletes palotáiban hálnak; az aggszüzek persze, akik inkább érintetlenül hálnak meg, semmint hogy obskúrus külföldiekkel keveredjenek, egyedül alszanak.

A déli városrészben egymás lábát tapossák azok, akik a rövidebbet húzták ezen a földön. A három belső udvarral és külön bérműködéssel ellátott, elhagyott gyarmati építményekben Nápolyból, Vigóból vagy Besszarábiából beutazott munkások alszanak váltakozva. Ezekben a főzőalkamatosságokkal, tálakkal és gyerekágyul szolgáló ládákkal telezsúfolt lyukakban sosem hűlnek ki az ágyak. Az egyetlen árnyékszék előtt a várakozók hosszú sorában örökös a torzsalkodás. A csend itt elérhetetlen luxus. Néha azonban éjszaka ünnepelnek, s ekkor a mosónők és varrónők, munkaadójuk és férjük cselédei, a gitárnak, a mandolinak és a dudának köszönhetően elveszítettnek hitt dallamokat hallanak, s a magány elviselhetőbbé válik a férfiak számára, akik napkeltétől napszálltáig bőrt csereznek, húst rakodnak, fát fűrészelnek, zsákokat cipelnek, falakat húznak fel és meszelnek, cigarettát sodornak, búzát örölnék vagy kenyeret sütnek, miközben a gyerekek már cipőt pucolnak az utcán, vagy a nap gyilkosságát kiáltják ki.

1901, NEW YORK**Ez Amerika – és Délen a semmi**

Andrew Carnegie 250 millió dollárért eladja az acélmonopóliumot. A vevő John Piermont Morgan bankár, a General Electric tulajdonosa, aki ily módon megalapítja a United States Steel Corporation-t. A fogyasztás örülete, a pénz mámora omlik vízesésként a felhőkarcolókról: Az Egyesült Államok a monopóliumok birtoka, a monopóliumok pedig egy maroknyi emberé, ám a gyárak szirénáitól vonzva évről-évre csapatostul jönnek a munkások Európából, és miközben a hajók fedélzetén alszanak, arról álmodnak, hogy mihelyt kilépnek New York partjaira, milliómosok lesznek. Az ipari korszak eldorádója az Egyesült Államokban van, s az Egyesült Államok számít Amerikának.

Délebbre, a másik Amerikának még saját nevét sem sikerül eladognia. Egy frissen közzétett beszámoló feltárja, hogy ennek az Alsó-Amerikának minden országa az Egyesült Államokkal, Angliával, Franciaországgal és Németországgal áll kereskedelmi kapcsolatban, és *egyetlen* egy sincs közöttük, amelyik szomszédjaival. Latin-Amerika egymástól elszigetelt, ostoba hazák csoportja, amely arra szerveződött, hogy tagjai egymástól elidegenedjenek, és arra esküdött fel, hogy kölcsönösen megtagadják önmaguktól a tiszteletet és a szeretetet.

1901, EGÉSZ LATIN-AMERIKÁBAN**Körmenetek köszöntik az új évszázadot**

A Rio Bravótól délre fekvő falvakban és városokban Jézus Krisztus tántorog a maga útján: egy halálra szánt, vértől mocskos állat, nyomában gennyes sebekkel borított, lerongyolódott tömeg visz fáklyákat és emeli magasra hangját a kórusban. Ezt a népet ezernyi baj szorongatja, olyan bajok, hogy semmiféle orvos vagy kézzel való gyógyító személy soha nem lenne képes meggyógyítani azokat; pedig egészen más sorsot érdemel, olyat, hogy nincs az a próféta vagy jóvendőmondó, aki ennek meghirdetésére képes lenne.

1910, AZ AMAZONAS MENTÉN**Az emberevők**

A kaucsuk ára egyik pillanatról a másikra korábbi értékének harmadára esik, s az Amazonas-menti városok jólétéről szőtt álom gonosz véget ér. Az ún. Holnap Országá egy napról a másikra Sosemvolt Orzággá, vagy legfeljebb a Tegnap Országává válik, s a kereskedők, akik kiszípolyozták, elhagyják. A kaucsuküzletben rejlő nagy pénz az Amazonas erdeiből az új ázsiai ültetvényekre menekül, ahol jobban és olcsóbban termelnek.

Kannibál üzlet ez. *Emberevőknek* nevezik az indiók azokat a rabszolgavadászokat, akik munkaerő után kutatva hajózzák végig a folyókat. A virágzó közösségekből csak nyomorúságos maradványokat hagynak. Az emberevők a kaucsuk-vállalkozásokba küldik a megkötözött indiákat. A hajók rakterében szállítják őket, együtt a többi áruval, illetve a megbízásra és a szállítási költségekre vonatkozó jegyzékekkel.

Eduardo Galeanónak, Dél-Amerika egyik leghíresebb írójának és kritikusának el kellett menekülnie kellett Uruguayból, majd Argentínából is. Száműzetésének hosszú éveiből nem keveset töltött el Spanyolországban, ahol sok kutatást folytatott könyvtárakban és archívumokban, hatalmas mennyiségű ténnyt és történelmi forrást tárva fel.

Forrás: Publik-Forum, 1992/1